

Iako relativno odavna prisutna u nacionalnoj kulturi i – kako smo vidjeli – vjerna pratilica i važna komponenta hrvatske književnosti, polemika je od preporoda bila zapravo generator svi bitnih promjena u poetikama i svjetonazorima vodećih pisaca, koji su bili ujedno i vodeći polemičari. No, i pokraj toga sve je donekadavna tavorila na rubu teorijskoga i historiografskoga interesa. Tek pri kraju 20. st. pojavili su se prvi pokušaji njezina usustavljanja i tumačenja. S jedne strane prvo izbor polemika i pamfleta Kemala Mujičića *Protivnici, rugači i zabavljači* u sklopu *Antologija hrvatskog humora* (1976) s 52 autora, od M. Vlačića i de Dominisa, preko Vraza do I. Brešana, potom *Polemike u hrvatskoj književnosti* od Gaja do Matoša u nedovršenome projektu Ivana Krtalića (1-10/1982-83), a na drugoj strani prva znanstvena studija posvećena polemici autora Krešimira Bağića *Poetika osporavanja – polemički stilovi A. G. Matoša i M. Krleže* (1999).

HISTORIOGRAFIJA

Iako različitoga podrijetla, riječi *povijest* (stsl. *povedati*, pripovijedati prema *vedti*, vidjeti, znati) ili *historija* (grč. *istoria*, istraga, spoznaja dobivena istraživanjem prema glagolu *istorein*, istraživati, lat. *historia*, (h)istoričar onaj koji zna ili vidi) najčešće se u hrvatskom jeziku koriste kao istoznačnice za prošlost, odnosno za naše znanje o prošlosti. Ono u pravilu podrazumijeva sveukupnost prošlih činjenica, tj. prošlu stvarnost (*res gestae*), a kao znanost bavi se istraživanjem i proučavanjem prošlosti (*historia rerum gestarum*). U pojedinim strukama ove riječi nisu istoznačnice, npr. *povijest* može označavati prošlost, a *historija* naše znanje o njoj, itd. Bez obzira na moguće razlike, u osnovi se radi o usustavljanju našega znanja o prošlosti, odnosno o rekonstrukciji *kontinuiteta* i o stvaranju materijalne ili duhovne tradicije.

Pri tome se u pravilu povijest oslanja na kronologiju, odnosno dijakroniju, i na periodizaciju, tj. na opisivanje prošlosti po nekim

njezinim općim ili posebnim obilježjima. Ako npr. obuhvaća samo književnost, onda je to povijest književnosti, a ova opet može biti svjetska ili nacionalna, pa komparativna, regionalna, antička, književnost srednjega ili novog vijeka. Kriterij može biti i neko drugo vremensko razdoblje, epoha, stilska formacija, pravac ili škola i sl. Jednako tako može biti i povijest nekoga književnog žanra, npr. romana, ili roda, npr. lirike, drame i sl. Ovime povijest pokazuje da svojim predmetom raspoláže ne slučajno, nego prema nekoj metodologiji, tj. razvrstava djela i autore, pa ih onda opisuje. Izborom, klasifikacijom i opisom povijest književnosti ujedno regulira te vrednuje opisani književni korpus. Time povijest, odnosno njezina rekonstrukcija, utječe na svakidašnji život i znanja koja stječemo u sustavu obrazovanja, u školama i na studiju.

Počeci europske književne historiografije vezuju se uz antičke biografije te uz popise autora i djela helenističkoga razdoblja. Sve do 18. st. bila je sastavnim dijelom opće historiografije. Proizvodnja modernih nacija počivala je na proizvodnji nacionalnih povijesti, a one su uključivale i književna djela. Formiranjem književnoga kontinuiteta otpočelo je i teorijsko osmišljavanje književne baštine, pa se u 19. st. povijest književnosti počinje izdvajati iz opće povijesti kao zasebna znanost, koja s teorijom čini znanost o književnosti. U stoljeću povijesti, kako se popularno nazivalo 19. stoljeće, nastale su mnoge historiografske koncepcije, npr. braće Schlegel, G. W. F. Hegela, W. Diltheyja, G. Lanson, H. Tainea, G. M. Brandesa, F. de Sanctisa i W. Scherera. Svima njima bila je zajednička ideja povijesti književnosti kao potpune, objektivne rekonstrukcije povijesnoga konteksta i kontinuiteta u kojemu ravnopravno sudjeluju ideje, autori, žanrovi, razdoblja, škole i nacije.

Međutim, već krajem 19. st. takva koncepcija povijesti biva dovedena u pitanje, da bi se u 20. st. pojavio niz autora koji sumnjaju u mogućnost prikazivanja sveukupnoga jedinstva i kontinuiteta književne, kulturne i povijesne stvarnosti. Štoviše, poja-

vom strukturalizma povijest prestaje biti objektivni kronološki uzročno-posljedično povezan red činjenica i događaja. Ne postoji samo kontinuitet, nego i diskontinuitet, tj. razlike i mnoge posebnosti koje su se gubile u tradicionalnoj, najčešće nacionalno, religijski ili drukčije ideologiziranoj ideji prošlosti. Moderne teorije poput francuske *nove povijesti* ili *novog historizma* polaze od drukčijeg shvaćanja kulturnopovijesnog konteksta, odnosno od povijesti kao jezične konstrukcije u čijem oblikovanju sudjeluju različiti interesi. Svijest o tim problemima historiografiju danas pretvaraju u kritički oblik historiografije s visokim stupnjem refleksije o samoj sebi kao relativno autonomnoj društvenoj praksi.

I počeci hrvatske historiografije vezuju se za biografske rukopisne zbornike dubrovačkih pisaca na latinskome i talijanskom jeziku. Već smo ih spominjali u poglavlju o biografijama, pa tako i Serafina M. Crijevića, autora kapitalnoga djela *Bibliotheca Ragusina* iz 1726-44. kao svojevrsne povijesti nastale ulančavanjem 435 biografija dubrovačkih pisaca. Radeći na povijesti hrvatske književnosti, sastavio je Adam A. Baričević životopise nekih hrvatskih pisaca te ostavio nacrt abecedara za biografski rječnik pisaca kontinentalne Hrvatske. Franjo M. Appendini uz brojne bibliografske bilješke o dubrovačkim i drugim dalmatinskim piscima sastavio je također kapitalno djelo *Notizie*, a radio je i na katalogu pisaca iz Dalmacije te izdao neka djela napisavši životopise nekolicine pjesnika, itd.

U 19. st. praksa latinskih i talijanskih biografskih rječnika biva obogaćena i prvim rječnicima na hrvatskome. U skladu s pozitivizmom i domoljubnim težnjama nacionalnoga preporoda, nakon djela *Dizionario biografico* (1856) Šime Ljubića, pojavilo se više leksikografskih, biografskih i historiografskih projekata Ivana Kukuljevića: *Pjesnici hrvatski XV. i Pjesnici hrvatski XVI. vieka* (1855-58), *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. vieka s ove strane Velebita* (1869), nedovršeni *Slovník umjetnikah jugoslavenskih* (I-V. 1858-63), biografije *Glasoviti Hrvati prošlih*

vjekova (1886), a isti je autor sastavio i *Bibliografiju hrvatsku* (1860-63). Zbog ovih i drugih djela kao i činjenice da je Kukuljević osnovao Društvo za pověstnicu jugoslavensku (1850) te pokrenuo prvi znanstveni časopis Arkiv za pověstnicu jugoslavensku (1851), smatra ga se osnivačem moderne hrvatske historiografije i utemeljiteljem nacionalne bibliografije.

U međuvremenu, još u jeku ilirskog pokreta, Dragutin Seljan (1810-48) objavio je u Zagrebu 1840. knjigu *Početak, naprėdak i vrėdnost Literature Ilirske s kratkim geografičko-statističkim opisom Ilirskih deržavah* i to je prvi pokušaj književnopovijesne sistematizacije “literature ilirske u prvoj dobi svoje mladosti”, tj. suvremene hrvatske književnosti. Ona je ujedno i pionirsko djelo naše literarne historiografije kojom se prvi put usustavljuje književna produkcija jednoga razdoblja i jednoga naraštaja te ujedno prvi put ocrtava podjela na stariju i noviju hrvatsku književnost. Svjestan kako domorodno čitateljstvo nije imalo prilike ni čitati niti se uputiti u “slavo-ilirsku” literaturu, Seljan ističe kako se njegova namjera posve slaže “s ciljem literature: ovu ne samo za jednu vrst ljudi, već za cijeli narod od najvišega do najnižega jednakim pravom izobražavati i upotrebljavati”.

Na stranicama prvih časopisa počeli su se pojavljivati i prvi pregledni članci koji su tu podjelu činili sve očitijom. Tako u Kolu 1842. S. Vraz ističe da je “naše knjiženstvo već u osmoj godini”, a M. Bogović 1853. prvo u Kolu govori “od ono 19 godina, odkako se probudjeni duhom narodnosti iz mėrtvila digosmo”, a potom u svome Nevenu objavljuje *Kratki pregled naše književnosti od g. 1835. do najnovie doba*. Iz ovih priloga može se zaključiti kako su obojica početkom novije književnosti smatrala godinu 1835.

Istodobno u Danici 1844. grof Orsat Pucić traži pretplatnike za *Slavjansku antologiju* u koju bi ušli stari dubrovački pjesnici čija djela leže u rukopisima “zabačena i nepoznata”, u Kolu 1853. Bogović bi da se napokon počne raditi za “književnost znanstvenu”, a u Nevenu A. Mažuranić 1855. daje *Kratki pregled stare*

literature hervatske – od “glagolske iliti cerkveno-slavjanske” do kajkavske koja se “Gajevim potaknućem” “s hervatskim imenom zamienila”. Bio je to prvi rad koji je pokazao zanimanje za stariju hrvatsku književnost i početak njezine kanonizacije. Na sličan će način fra Mirko Sestić u Novom Bosanskom prijatelju 1888. pisati o “starijoj hrvatskoj književnosti u Bosni i Hercegovini” dijeleći je na tri razdoblja: prvo od početka bosanske samostalnosti do 1463., drugo do “pada bosančice”, a treće do Gaja.

A nakon što je bila svečano proslavljena Kačićeva stogodišnjica smrti i tisućgodišnjica dolaska braće Ćirila i Metodija među Slavene, Vatroslav Jagić, jedan od urednika Književnika, objavio je *Kratki priegled hrvatsko-srbske književnosti u posljednje dvie-tri godine*. U njemu, između ostaloga, Jagić tvrdi kako se u znanosti ne prevodi dovoljno, te ističe kako su literarno-historijski članci najbolji dokaz života književnosti, a u nas oni su vrlo rijetki, jedva da znamo tko i što piše, a kako i koliko to vrijedi – što je mnogo važnije pitanje – baš ništa, jer se “naša literarno-historijska radnja još ne uzdiže do kritičkoga stadija”. A ipak “ne ima druge da se dođe do valjane historije naše književnosti van da se prije ispituju njezini pojedini dijelovi”.

Jagić kao rijedak primjer pregleda novije književnosti ističe Šenoinu *Hrvatsku književnost*. Misli na Šenoin nešto ranije u Glasonoši 1865. objavljen članak u kojemu se, između ostalog, negativno ocjenjuje tadašnja naša novelistika, romana zapravo i nemamo, prijevodi su uglavnom loši, lirika anakrona, te bi trebalo više raditi na književnoj povijesti, što je zadaća znanstvenog časopisa Književnik.

Istodobno bila su se pojavila dva relativno opsežna historio-grafska izdanja. Prvo je dvosveščano *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske* (I/1864, II/1869) Šime Ljubića (1822-96), a drugo trosveščana *Geschichte der südslavischen Literatur* (Prag, 1864-1865) Slovaka Pavela Josefa Šafárika, nastala još 1826.

Šafárik u prvoj knjizi svoje povijesti južnoslavenske književnosti piše o staroslavenskoj i glagoljskoj, u drugoj o hrvatskoj i “ilirskoj”, a u trećoj o srpskoj književnosti, i to u duhu romantičnog pan slavizma i njemačke filološke škole, uglavnom donoseći iscrpne bibliografske podatke. U ilirsku je književnost uvrstio mnogo više pisaca (od Držića do Kažotića), a u hrvatsku samo njih nekoliko iz gornje Hrvatske (od M. Bučića do J. Kundeka), dok je glagoljaška pismenost u svesku sa slovenskom literaturom.

Ljubićevo *Ogledalo* u prvoj knjizi bavi se “pregledom hrvatske poviesti” do 1835. kad po Ljubiću započinje “doba sasvim nova u našoj poviesti”, a druga je posvećena književnosti u najširem smislu od 15. do druge polovice 18. vijeka, koje autor naziva “drugo doba”, tj. od humanizma do ilirizma. U hrvatskome dijelu (*odsieku*) iz toga su doba predstavljeni *Radilci Hrvatsko-Dalmatinski na polju jugoslavjanske književnosti*, *Radilci Hrvatsko-Slavonski* i *Radilci Hrvatsko-Kajkavski*. Ljubić književnu povijest ne dijeli od opće povijesti i najveći dio zapravo otpada na političku povijest. Pritom se najviše oslanja na Šafárika i na Kukuljevića, a poticaj za svoj rad vidi u tome što druge zemlje imaju brojne slične knjige, dok Hrvatska nema povjesnika svoje znamenite narodne književnosti koja je nakon humanizma podignuta da joj je jedva para.

Za nacionalnu historiografiju u ovoj njezinoj ranoj fazi najznačajnija je činjenica bila izlazak prve knjige *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* V. Jagića 1867. Riječ je o za svoje vrijeme modernoj pozitivističkoj filološko-komparatističkoj studiji zbog koje će njezin autor biti proglašen utemeljiteljem nacionalne književne historiografije, ali i komparatistike. Iako nedovršena, tj. pokriva samo srednjovjekovnu književnost (*Staro doba*), sve do pojave *Srednjovjekovne književnosti* E. Hercigonje 1975. bila je ne samo jedina knjiga u kojoj je sustavno obrađena najstarija nacionalna književna tradicija, nego je i metodološki ostala aktualna.

Naime, Jagić otvoreno u svojoj *Historiji* “propagira komparaciju” (B. Kogoj-Kapetanić), tj. zagovara komparativan pristup (poglavlje *Paralele i izvori u naših narodnih priča*). A uvodni dio svoje rasprave *Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* 1868. koncipirao je kao opći poziv da se naša literarna historiografija zasnuje na poredbenim principima:

Milina je motriti, kako liepo napreduje kod obrazovanieh naroda našega vremena historija književnosti, ova zanimljiva nauka devetnaestoga vieka. Ona umije sad već literarnu radnju svakoga naroda tako tumačiti i objašnjavati, da ne ostaje osamljena, nego je u tiesnu svezu stavljena sa svimi pojavi javnoga i privatnoga života, te se iz ovieh izvodi kao rezultat cjelokupnog kruga pomisli, djela i sudbina svoga vremena. Nakon učenieh istraživanja, koja su u toj nauci posvetili mnogi Francuzi i Niemci, kao što su: Sismondi, Žengena, Rajnaur, Forijel, Vilmen, Sent-Bev. Sent-Gervinius, Lahman, Haupt, Dic, Makso Miler, Difenbah, Benfej, Fajfer, Grese, Libreht, Herc, Hetner itd. – prigotovljena je bogata građa, pače s neke ruke već i započeta komparativna historija evropskih literatura, od kojih se s vremenom isto onako sjajnu uspehu nadamo, kakoviem se već danas ponosi komparativna lingvistika. Ova nauka dokazat će nam, kao što se nadamo, ne samo koje su ideje u koje doba gospodovale u ovoj ili onoj književnosti, nego i njihovo međusobno utjecanje preko jedne literature u drugu, i prielaz s jedne u drugu (...) S te strane ima i kod nas slovinskih naroda još puno posla..., ali žalibog slovinski literarni historici s riedkim iznimkami, kojih ima najviše kod Rusa i Poljaka, ne shvatiše jošter naučne ciene svoga predmeta nego se jednako zabavljaju oko puke biografije i bibliografije, što doista puno vrijedi kao građa potrebita za literarnu historiju, ali to još nije prava literarna historija.

Polazući temelje nacionalnoj literarnoj historiografiji, Jagić je ujedno odredio komparatističko načelo kao jedan od uvjeta za njezin razvoj. Otada pa do kraja stoljeća bit će objavljeno desetak različitih književnopovijesnih sinteza, najviše udžbeničkoga karaktera namijenjenih školskoj uporabi.

Luko Zore u Zadru je 1869. objavio *Kratki pregled razvitka naše književnosti u Dubrovniku*, Armin Pavić u Zagrebu 1871.

Historiju dubrovačke drame, a Ivan Filipović 1875. *Kratku poviest književnosti hrvatske i srbske* za škole. S ambicijom da tek popuni jednu prazninu, a oslanjajući se na Appendinija, Šafárika, Jagića i srpskog autora Stojana Novakovića, Filipović građu dijeli na tri doba: staro, srednje i novo.

Ivan Milčetić izdao je 1878. “kulturno-istorijski i književni pregled” *Hrvati od Gaja do godine 1850*, a Ivan Radetić 1879. u Senju *Pregled hrvatske tradicionalne književnosti*. Za školsku upotrebu Antun Pechan je u Zagrebu 1883. objavio *Povjest hrvatske književnosti*, koja je doživjela čak pet izdanja. I on svoj pregled temelji na radovima istih autora na kojima i Filipović te na *Storia della letteratura Slava (Serba e Croata)* M. Lucianovića, objavljenoj u Splitu 1880. U Viencu 1879. otisnute *Crtice iz hrvatske književnosti* jezikoslovac Ivan Broz objavio je i kao dvosveščanu knjigu 1886-88. Pred kraj stoljeća ruski slavist Platon A. Kulakovski u Varšavi je objavio studiju o ilirizmu (*Ilirizm – Izsledovanie po istorii horvatskoj literatury perioda vozroždenija*, 1894).

Školskoga je karaktera bila i *Povijest književnosti u primjerima* Ferde Milera u Zagrebu 1895., dok na samome kraju stoljeća izlazi dotad najpotpunija povijest hrvatske književnosti. Riječ je o za svoje vrijeme raskošno ilustriranoj *Povjesti književnosti hrvatske i srpske* (1898) Gjure Šurmina (1867-1937). Konceptijski je osmišljenija od ranijih srodnih pregleda, njezin autor ističe pionirski karakter vlastite sinteze koja se temelji na tadašnjim istraživanjima. Hrvatsku i srpsku književnost Šurmin promatra kao dvije odvojene tradicije koje potom dijeli na prvo, drugo i treće doba, uvrštava i usmenu književnost. Kao i njegovi prethodnici, Šurmin provodi periodizaciju i po geografskom ključu razvrstavajući književnost u Dalmaciji po gradovima i stoljećima, a na kraju uključuje i političko-kulturni kriterij (npr. *Doba apsolutizma do osnivanja akademije*).

Na smjeni stoljeća tek osnovano Društvo hrvatskih književnika iniciralo je svečanu proslavu *400-godišnjice umjetnoga hrvatskoga pjesništva u savezu sa spomen-slavom osnivača nje-*

gova *Splječanina Marka Marulića*. Pišući o toj inicijativi, M. Dežman u *Životu* 1900. istaknuo je da bi “najvredniji spomenik tog retrospektivnog dijela” bila zapravo povijest hrvatske književnosti. No, kad prođe i svečana priredba, u studenome 1901. na istome mjestu sada M. Marjanović sa žaljenjem ističe kako ni za proslavu 400 godina hrvatske književnosti neće biti napisana njezina povijest.

Raspoloženje koje je stvoreno u povodu Marulićeve obljetnice uvelike je podsjećalo na raspoloženje iliraca iz 1838. kada se slavila Gundulićeva 200. godišnjica smrti te je iste godine bila osnovana čitaonica, a Gaj otvorio svoju tiskaru u kojoj je potom tiskan i Štoosov *Govor prigodom svetkovanja dvjestoljetne uspomena Ivana Gundulića, držan u crkvi sv. Katarine, u Zagrebu dana 20. Pros. 1838*. Iste godine začela se ideja o dopuni Gundulićeva *Osmana* koji je za preporoditelje bio ključnim dokazom i europskom legitimacijom zrelosti nacionalne književne baštine. Samo nekoliko desetljeća potom ta se baština vezuje uz Marulića kao “oca književnosti”, pa se predlaže – između ostaloga – da se *Osman, Razgovor ugodni* i *Čengić-aga* tiskaju u divot-izdanjima. Planirane aktivnosti ne uključuju samo Maticu i DHK, već i Sveučilište, odnosno “studente i književnike koji bi trebali održavati predavanja o književnosti”, a valjalo bi sazvati i kongres književnika da se “biješe pitanja pravopisa, beletrističkih listova i širenja hrvatske knjige”, dok bi Akademija imala osnovati “odsjek za književnike i umjetnike”.

U takovoj nesumnjivo poticajnoj atmosferi u nekoliko sljedećih godina zaredat će nekoliko književnopovijesnih sinteza. Ponajprije se zanimanje za dubrovačku književnost nastavlja, pa je 1900. i Ivan Stojanović objavio još jedan njezin pregled, potom je 1902. izišla prva knjiga *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* Milorada Medinija (1874-1938). Autor pokušava reafirmirati vrijednost dubrovačko-dalmatinske književnosti 16. stoljeća, vrlo je informativan i detaljan u rekonstrukciji povijesne pozadine, u komparatističkome dijelu poziva se na M. Šrepela i

na vlastita istraživanja. A onda se 1903. i 1904. ponovo javio Gj. Šurmin, ovaj put s dvjema knjigama *Hrvatskog preporoda* u kojima je izložio rezultate svojih dokumentarnih istraživanja ključnoga razdoblju moderne nacionalne povijesti.

Nedugo potom Nikola Andrić (1867-1942) uknjižio je svoje feljtonske priloge o hrvatskoj književnosti Bachova apsolutizma te ih objavio 1906. pod naslovom *Pod apsolutizmom – historija šestoga decenija hrvatske književnosti 1850-1860*. U njoj je dao “sve, što se u glavnome znade o piscima iz doba apsolutizma”, ocijenio ju je B. Vodnik. Iste godine izlazi i studija Milana Marjanovića *Iza Šenoe – kritički pregled neposrednoga razdoblja hrvatske književnosti na koje je htio jedan od najagilnijih kritičara mladih upozoriti svoje suvremenike ciljajući u prvome redu na gotovo zaboravljenoga Antu Kovačića*.

Nakon Vodnikove *Slavonske književnosti u XVIII. vijeku* (1907) objavio je Franjo Bučar svoju *Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije* (1910) kao jedan od rezultata vlastitih istraživanja povijesti protestantizma u Hrvatskoj. Kompilacijskog je karaktera, nepouzdana i površno pisana *Kratka povijest hrvatske (srpske) književnosti od prvih početaka do god. 1900*. Kerubina Šegvića objavljena 1911. Hamdija Kreševljaković u Sarajevu je 1912. objavio *Kratak pregled hrvatske knjige u Herceg-Bosni od najstarijih vremena do danas*, unekoliko pionirski rad. Za školske je potrebe David Bogdanović objavio 1914. dvosveščani *Pregled književnosti hrvatske i srpske*, koji je doživio više izdanja.

Svakako najvažnije književnopovijesno ime moderne bio je Branko Vodnik (Drechsler) (1879-1926). Predratne 1913. objavio je *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga I. Od humanizma do potkraj 18. stoljeća* za koju je uvod o glagoljaškoj književnosti napisao Vatroslav Jagić. Za razliku od svojih prethodnika Vodnik ne ostaje na razini pukoga pozitivističkog nizanja pisaca i djela, nego i dalje – uvažavajući pozitivizam – važnim smatra estetičko vrednovanje koje bi se temeljilo na načelima moderne kritike,

čiji dio mora biti i povijest književnosti. Drugim riječima, literarna historiografija ima “da proučava razvoj i idejnu stranu književnosti, dakle ono što je jezgrom literarne kritike”. U ovome svome gledanju Vodnik se oslanjao na francuskog teoretičara G. Lansonu i njegovu ideju o brisanju granica između povijesti književnosti i književne kritike, pa je zato – smatrao je – valjalo mijenjati koncepciju naših povijesti književnosti.

U predgovoru svoje nedovršene povijesti Vodnik ističe kako se rad naših književnih historika kretao “u prvom redu oko izdavanja djela starih pisaca i oko biografsko-bibliografskog sabiranja podataka”, ali u novije doba sve se više javljaju “monografije o pojedinim znatnijim piscima i čitavim književnim periodima”, tako da “možemo pomišljati, i ako ne bez bojazni, i na cjelovitu povijesnu sliku naše književnosti na nešto široj osnovi, nego što smo je do u posljednja dva decenija, otkad se za ovu nauku u nas najviše uradilo”.

Što se tiče književnosti drugoga doba, tj. od humanizma do potkraj 18. stoljeća, njezin autor navodi kako je razrađena “u novoj shemi, s jedinom težnjom, da se u istinskoj slici prikaže organički razvitak stare naše književnosti”:

Pa ako sam se znatno odmaknuo gdje gdje od dosadašnjih, gotovo već tradicionalnih shema, koje su uostalom u protivuriječju sa rezultatima nauke, mislim, da nigdje nisam odstupao bez valjanih razloga, nastojeći da svuda dodju do što jačega izražaja struje i pokreti, koji su udarali pravac našoj knjizi, pa organske veze, gdje one doista postoje, i predstavnici pojedinih književnih pravaca prema svome značenju za svoje doba.

Ono što upada u oči, pogotovu ima li se u vidu ne tako davno obilježena Marulićeva godišnjica, Vodnikova je tvrdnja kako je “Marko Marulić prestao biti ‘ocem hrvatske književnosti’”, jer je “Gjore Držić umr’o g. 1501., kad je Marulić spjevao prvo svoje hrvatsko pjesničko djelo ‘Juditu’”, a sam Marulić “kao pristaša crkvene renesanse izrijekom označuje svoju hrvatsku poeziju kao

reakciju protiv poezije hrvatskih ‘leutaša’, pjesnika tru badura”.

Iako u književnopovijesnoj praksi nije dospio realizirati vlastite postavke, Vodnikova je *Povijest* ocijenjena kao prvi moderno znanstveno pisan pregled književnosti jednoga razdoblja hrvatske književnosti. Poput svojih prethodnika i Vodnik respektira geografski faktor u tumačenju hrvatske književnosti, no “ma da i jesu za drugo doba glavno obilježje pokrajinske književnosti, dubrovačko-dalmatinska, pokrajinsko-hrvatska, bosanska i slavonska, od kojih svaka živi svojim životom, slabo zadirući preko svoga područja, razvijajući svoj jezik i pravopis, – ipak sve je to jedan organizam historijski, ovisan u bivstvu o istim idejama i pokretima izvana”.

Od svoga učitelja Šurmina preuzeo je Vodnik trodobnu periodizaciju, a uz respektiranje nacionalne posebnosti, npr. hrvatske glagoljaške književnosti, koristio je i kulturno-religijske kriterije (*Hrvatska književnost od humanizma do reformacije, Reformacija i protureformacija* i sl.). Vodnik je, napokon, bio prvi koji je posebnu pažnju posvećivao i recepciji književnosti, odnosno njezinu tržištu, nakladnicima i publici. Isticao je važnost književnopovijesnih predradnji, tj. izrade bibliografija, kritičkih izdanja djela i monografija bez kojih nema prave znanstvene sinteze. U isto vrijeme Vodnik je svojom kritikom stanja u nacionalnoj povijesti književnosti, posebice polemikama koje je smatrao književnim žanrom, označio važnu točku na kojoj će se prelomiti dotadašnja historiografska praksa.

Sve se to događalo u trenutku kada se poredbena književnost oslobađa svoje pretežno filološko-pozitivističke tradicije te se naziru novi impulsi u razvitku naše komparatistike. Godine 1922. i 1923. u tome smislu poprimaju gotovo simbolički karakter. Naime, Vodnik je 1922. u Jugoslavenskoj knjizi objavio članak *Lingvistika i literatura* u kojemu traži da se nauka o književnosti napokon oslobodi svoje pratilice filologije te ističe potrebu da se “uporedna književnost” ne samo uvede na sveučilište, nego da se književni stručnjaci profiliraju izrazito komparatistički te specija-

liziraju za pojedina razdoblja nacionalne literature. Za Vodnika je lingvistika – uz kulturnu i političku povijest, estetiku, teoriju književnosti, filozofiju, psihologiju, folkloristiku, usporednu književnost, slavenske književnosti, paleografiju itd. – tek pomoćna nauka, a njezin specijalist u svemu tome mora biti podjednako dobar.

Sljedeće 1923. umire Vatroslav Jagić, osnivač naše povijesti književnosti, a Vodnikov učenik Antun Barac (1894-1955) na istome mjestu objavljuje članak *Naša književnost i njezini historici* u kojemu dotadašnju književnu povijest proglašava šablonskom i sterilnom jer “postavlja principe koji koče nju samu i zbog kojih se živa književnost i život sve dalje odmiču od nje”. Tražeći rušenje tih principa u ime cjelovite slike književnosti kao emanacije života i naroda, mladi Barac navodi aktualne zadatke naše literarne historije – da definitivno prekine s filologijom te na svoj predmet počne gledati kao na dio umjetnosti, a ne ga pretvarati “u neko vježbalište za paleografske, ortografske, rodoslovne probleme”.

Ukratko: “stvoriti iz literarne historije doista historiju *literature*”.